

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

*Смирнова Н.В., к.е.н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу,
Одеський державний аграрний університет*

Розглянуто ряд проблем, пов'язаних із формуванням матеріальних активів сільськогосподарських підприємств України на якісно новій інноваційній основі.

A number of problems associated with Ukrainian agricultural enterprises tangible assets forming on a new innovation-based have considered.

Вступ. Відтворювальний процес у сільському господарстві тісно пов'язаний з системним оновленням спожитих матеріальних активів на якісно новій інноваційній основі. Довготривала кризова ситуація, яка охопила сільськогосподарське виробництво та інші галузі агропромислового комплексу, особливо відчутно вплинула на погіршення стану виробничої бази, на порушення оптимальних строків виконання технологічних операцій у виробництві рослинницької і тваринницької продукції, на зниження ефективності галузей.

Постановка завдання. Основними економічними проблемами формування матеріальних активів вітчизняних аграрних підприємств АПК на інноваційній основі є низький рівень технологічного способу виробництва (велика питома вага ручної праці); багатоукладність економіки та переважання виробництв третього та четвертого технологічних укладів; високий показник зносу основних засобів (у середньому по сільському господарству становив у 2010 р. – 54,9%); збільшення виробничих витрат внаслідок використання застарілого устаткування та високої ресурсо- та енергоємності виробництва; низький загальний рівень інноваційної діяльності в промисловості (інноваційне оновлення матеріальних необоротних активів у 2010 р. здійснювали лише 10% підприємств, що менше, ніж у попередні роки). Ще однією проблемою економічного розвитку України є збільшення в структурі аграрного виробництва питомої ваги підприємств енергоємних та сировинних галузей, і це при скороченні частки наукоємної продукції машинобудування. Така нерациональна структура є свідомою сировинної орієнтації та низького обсягу інвестиційних товарів та виробів тривалого використання, які найбільше впливають на технічний прогрес та відтворювальні можливості економіки. За показником рівня інвестицій в основний капітал, що має останніми роками позитивну тенденцію, Україна ще не досягла навіть рівня 1991 р. Але найбільші проблеми викликає в Україні питання фінансування оновлення матеріальних необоротних активів на інноваційній основі в аграрних підприємствах АПК.

Виходячи з вищевказаного, *метою дослідження* є підготовка до розробки пропозицій щодо більш ефективного формування і використання матеріальних активів сільськогосподарських підприємств України.

В процесі дослідження нами використовувались такі *методи* як індуктивний, дедуктивний, формалізація, аналіз, синтез.

Результати. Галузь сільського господарства знаходиться на критичній межі забезпеченості аграрних підприємств основними засобами і вимагає невідкладних інвестицій. Так, за період 2000-2009 рр. кількість тракторів всіх марок знизилась на 47 %, зернозбиральних комбайнів – на 43,6 %, сівалок – на 41 %, доїльних установок – на 68,5 %. (табл. 1).

Таблиця 1. Наявність тракторів і сільськогосподарських машин у с.-г. підприємствах України у 2000–2009 роках, на кінець року; одиниць*

Вид техніки	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Трактори всіх марок, включаючи трактори, на яких змонтовані машини	318927	216875	201310	186767	177401	168532
з них: трактори (без тракторів на яких, змонтовані машини)	281650	196080	182552	169953	161800	153791
трактори, на яких змонтовані машини	37277	20795	18758	16814	15601	14741
Тракторні причепа	207766	125989	112849	100037	91562	84968
Сівалки всіх видів	131972	96970	91043	85155	81810	77807
Картоплезажалки	7116	4037	3615	3207	2885	2664
Комбайни: зернозбиральні	65240	47150	44252	41032	39091	36783
кукурудзозбиральні	7874	4750	4179	3637	3174	2857
кормозбиральні	24939	14627	12960	11300	9978	8967
льонозбиральні	1685	1032	918	820	716	631
картоплезбиральні	3574	1947	1738	1547	1360	1257
Бурякозбиральні машини (без гичкозбиральних)	12982	8478	7701	6583	5774	5083
Жатки валкові	34768	23105	21110	18926	17571	16332
Сінокосарки тракторні	18878	13714	12586	11351	10618	9983
Дошувальні машини та установки (без поливних)	12991	5339	4643	4314	4295	4145
Доїльні установки та агрегати	33498	16783	14705	12650	11367	10547
Роздавачі кормів: для великої рогатої худоби	15755	7870	6921	6099	5542	5219
для свиней	2960	1315	1233	1201	1007	1043
Транспортери для прибирання гною	84717	43159	37984	32362	28825	26387

* Джерело: Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2009 році: стат. бюлетень. – К. Держкомстат України, 2010. – 8 с.

Через технічні несправності та фізичне спрацювання в Україні щорічно не використовується 25–35 % тракторів, комбайнів та інших машин, що призводить до порушень технологій виробництва продукції та втрат майже третини врожаю. Так, парк наявних комбайнів зношений на 82 %. У результаті щорічні втрати зерна від несвоєчасного збирання зернових і зернобобових досягають від 2,5 до 3,4 млн. т [1].

Основним стримуючим чинником формування інноваційних матеріальних необоротних активів є незадовільний фінансовий стан підприємств, які не в змозі без участі держави вирішити проблеми формування матеріальних активів. Також за період з 2008 до 2010 рр. спостерігається чітка тенденція до зменшення питомої ваги власних інвестицій - з 68,6% до 57,4%; значне збільшення частки кредитів банків – з 1,7% до 14,8%; незначна тенденція до збільшення державних асигнувань - з 5,1 до 5,5% [2].

Обсяг інвестицій в основний капітал в Одеській області за 2009 рік становив 10,0 млрд. грн. та зменшився у порівнянні з 2008 роком на 28,5 відсотка; за січень-вересень 2010 року – 4,6 млрд. грн. та зменшився на 2,0 відсотка у порівнянні з відповідним періодом минулого року (рис. 1). За видами економічної діяльності найменша частка у регіональному обсязі капітальних

інвестицій припадає на операції з нерухомістю – 20 %, а набагато менша на сільське господарство – 4 відсотки.

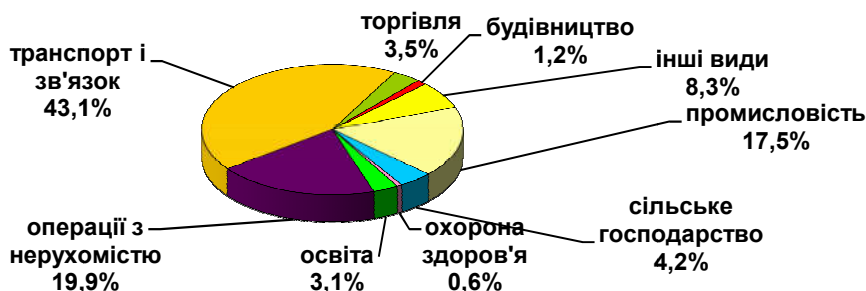

Рис.1. Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності в Одеській області за січень-вересень 2010 року, %

* Джерело: Капітальні інвестиції. Довідка про соціально-економічний розвиток Одеської області за 2009-2010 роки. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://oblrada.odessa.gov.ua>

Україна, яка має найкращі у світі природні та сприятливі кліматичні умови для сільськогосподарського виробництва, внаслідок технологічної відсталості та нераціональної організації реформованого за неоліберальною моделлю аграрного сектору сьогодні не в змозі забезпечити своє населення доступною за ціною і достатньою за стандартними нормами харчовою продукцією. Виробництво сільськогосподарської продукції на душу населення скоротилося в 2010 р. порівняно з 1990 р. на 40% [3]. До того ж на внутрішньому ринку відбувається виштовхування вітчизняної продукції імпортною внаслідок її більш високої конкурентоспроможності, досягнутої за рахунок використання більш передових, ніж в Україні, технологій.

Реформи в сільському господарстві проводилися передусім задля ліквідації існуючих крупних колективних і державних господарств та розпаювання землі. Проте ефективного фермерства замість цих господарств створити не вдалося, однак за час реформ село втратило 2/3 парку тракторів, зернозбиральних комбайнів і вантажних автомобілів. Виробництво продукції сільського господарства лягло на плечі господарств населення, яке змушене за відсутності матеріальних необоротних активів і коштів на їх закупівлю перейти на примітивне ведення господарства. Таким чином в Україні виробляється понад 60% сільськогосподарської продукції, а деяких її видів – до 90 %.

З вищесказаного слідує, що найбільш суттєвими результатами реформування українського села стали катастрофічне падіння виробництва сільськогосподарської продукції і детехнологізація і деіндустріалізація аграрного сектору. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що в умовах масштабної детехнологізації і деіндустріалізації аграрного сектору майже повністю зберігся його науковий потенціал. З 1991 р. він скоротився лише в 1,3 рази, в той час як загальна чисельність дослідників країни скоротилася у 2,6 рази. У цілому зменшення чисельності дослідників в аграрному секторі було менш значним, ніж скорочення самого аграрного сектору, включаючи обсяги виробництва продукції, розмір ріллі, а також чисельність зайнятих в цьому секторі.

Кадрова наукоємність аграрного сектору за роки реформ навіть зросла. В

інтересах цього сектору сьогодні працює понад 11 тис. науковців (15% загальної чисельності науковців країни). На потреби цього сектору працює добре розвинута система навчальних закладів. Проблема полягає в тому, що дуже низьким залишається рівень затребуваності результатів аграрної науки сільськогосподарським виробництвом, що закономірно призводить також до зниження якості її функціонування. Головна причина полягає в тому, що в Україні не сформувалися крупні сільськогосподарські підприємства і не відбулася ринкова інтеграція фермерських господарств. До того ж в аграрному секторі набирає обертів тенденція скуповування торговельним, фінансовим та промисловим капіталом корпоративних прав засновників агропідприємств, що призводить до відчуження значної кількості угідь із виробництва.

Аграрна наука на 75% фінансується за рахунок державного бюджету (наука країни в цілому – на 39%). Такий стан – ще один доказ, який свідчить про неефективність проведених в аграрному секторі реформ, внаслідок яких аграрна наука залишилася відірваною від сільськогосподарського виробництва і слабо комерціалізованою, що суперечить світовому досвіду. У розвинутих країнах аграрна наука є найбільш комерціалізованим сектором наукових досліджень.

Зрозуміло, що за умов збереження існуючої архаїчної організації українського сільського господарства, коли технічні засоби для більшості підприємств, особливо фермерських господарств, залишаються недоступними, виробник сільськогосподарської продукції відмежований від її покупця численними перекупщиками, кредитори обмежують аграріїв непідйомними кредитами на придбання сучасної техніки, на розгортання інноваційної діяльності не вистачить коштів не тільки самих аграріїв, але й усіх доходів країни.

Висновки. В таких умовах створити в Україні в найближчій перспективі сучасне ринкове інноваційне сільське господарство, здатне забезпечити в повному обсязі потреби населення в продуктах харчування, а тим більше успішно конкурувати з аграріями інших країн, фактично неможливо. Тому держава і суспільство мають здійснити масштабні заходи з метою створення економічних, правових, організаційних, соціальних та інших умов для спрямування реформ на забезпечення інноваційного розвитку цього найважливішого для нормального життя країни і суспільства сектору економіки.

Література

1. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукова доповідь / за заг. ред. акад. НААН П.Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – с. 113-114.
2. Підлісецький Г.М. Підвищення рівня фондооснащеності аграрного виробництва як основа зростання його ефективності / Г.М. Підлісецький, М.М. Могилова // Економіка АПК. – 2009. - № 12. – С. 21-28.
3. Собкевич О. Щодо важелів сприяння оновленню матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Аналітична записка /О. Собкевич, В. Русан, А. Юрченко, В. Скороход. - [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/449/>